

Milliyetçilikten Önce Vatandaşlık: Bir Düşüncenin Politik Dönüşümü¹

Ensar Kıvrak²

Milliyetçilikten Önce Vatandaşlık: Bir Düşüncenin Politik Dönüşümü	Patriotism Before Nationalism: The Political Transformation of an Idea
<p>Öz</p> <p>Çalışmada, ilk olarak vatan kavramının ve vatandaşlığın Antik dönemdeki dinî anlamının hem Antik Yunan'da hem de Roma'da sekülerleşme süreçleri ele alınmıştır. Bu bağlamda vatandaşlığın siyasi ilahiyatın da bir konusu olduğu ortaya konmuştur. Ardından on sekizinci yüzyılda vatandaşlığın siyasal bir kavram olarak ortaya çıkışına zemin hazırlayan tarihsel gelişmeler ve kavramın siyasallaşması süreci açıklanmıştır. Daha sonra, İngiltere'de kavramın siyasal anlamda kullanımının ortaya çıkışı ve gelişim süreci tartışılmıştır. Ardından, Fransa'ya intikali ve Fransız siyasi düşüncesindeki izdüşümleri ele alınmıştır. Son olarak vatandaşlığın Fransız Devrimi sürecindeki konumu ve rolü değerlendirilmiştir. Böylece bir bütün olarak vatandaşlık düşüncesinin, Fransız Devrimine değin anlam dönüşümünün izi sürülmüştür. Vatandaşlığın tarihsel olarak milliyetçilikten önce gelen bir düşünce olduğu ortaya konmuştur.</p>	<p>Abstract</p> <p>In this study, firstly, the secularization processes of the concept of patria and the religious meaning of patriotism in ancient times, both in Ancient Greece and Rome, are discussed. In this context, it is revealed that patriotism is also a subject of political theology. Then, the historical developments that paved the way for the emergence of patriotism as a political concept in the eighteenth century and the politicization process of the concept were explained. Next, the emergence and development process of the political use of the concept in England is discussed. Then, its arrival in France and its projections in French political thought are discussed. Finally, the position and role of patriotism in the French Revolution is evaluated. Thus, the meaning transformation of the idea of patriotism as a whole has been pursued until the French Revolution. It has been revealed that patriotism is an idea that historically precedes nationalism.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Siyasal Düşünceler Tarihi, On Sekizinci Yüzyıl Siyasal Düşüncesi, Vatandaşlık, Milliyetçilik</p>	<p>Keywords: History of Political Thought, Eighteenth Century Political Thought, Patriotism, Nationalism</p>
<p>JEL Kodları: Z00</p>	<p>JEL Codes: Z00</p>

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Tamamı yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Zeynel Abidin Kılınc danışmanlığında Ensar Kıvrak tarafından "Milliyetçilikten Arındırılmış Vatandaşlığın Sosyopolitik İmkânları: Teorik Bir Tartışma" başlığı ile tamamlanarak 05.01.2024 tarihinde savunulan doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ensarkivrak@sakarya.edu.tr

1. Giriş

Gündelik konuşmalarda vatanseverlik ve milliyetçilik sıklıkla birbirini yerine kullanılan kavramlardır. Her iki kavram da bir kimsenin ülkesine bağlılığını, ülkesi adına özel kaygılar taşımasını ve gerektiğinde ülkesi için fedakarlıkta bulunmasını işaret eder. Ancak çalışma, öncelikle iki kavram arasında hem kavramların tarihsel gelişimi itibarıyla hem de bu gelişim süreçlerinde sahip oldukları anlam itibarıyla belirgin bir farklılığa sahip olduğu ön kabulüne dayanır.

Bu iki kavram arasında bir ayırım yapılacaksa, bu ayırım öncelikle kavramların iki farklı siyasi geleneğin ürünü olduğunu görmeyi gerektirir. Vatanseverlik kavramının cumhuriyetçi düşünce geleneğinde kilit bir rolü vardır. Aşağıda da görüleceği üzere bu, vatanseverliğin on sekizinci yüzyıldaki siyasi rolüne; hatta daha geriye götürmek gerekirse Roma siyasi düşüncesine kadar dayandırılabilir. Vatanseverliğin temelinde mutlakiyetçiliğe karşı sınırlı yönetimi savunan ve yönetime katılımı talep eden, tiranlık ve yozlaşmanın bu ideallere getireceği tehditlerin farkında olan siyasi olarak aktif vatandaş fikri yer almaktadır. Dolayısıyla vatanseverliğin aidiyet nesnesi, üyelerinin yönetime aktif katılım gösterdiği -mümkünse- bir cumhuriyet olarak örgütlenmiş siyasi topluluktur.

On dokuzuncu yüzyılın bir ürünü olan milliyetçilik ise -on sekizinci yüzyılda siyasal bir anlam kazanan vatanseverliğe göre- daha yeni ve oldukça farklı bir siyasi geleneğin ürünüdür. Milliyetçiliğin aidiyet nesnesi ulustur. Bu bağlamda milliyetçiliğin bağlılığı, ancak bir ulusu temsil ettiği oranda bir devlete yönelebilir ki bu yapının adı ulus-devlettir. Dolayısıyla gündelik kullanımdaki yakınlığının aksine vatanseverlik ve milliyetçilik, farklı düşüncelere atıf yapar ve farklı tarihsel arka planlara sahiptir. Çalışma, söz konusu tarihsel arka plana odaklanarak Fransız Devrimi sonrasında milliyetçiliğin siyasi bir program olarak ortaya çıkışına değin vatanseverliğin anlam dönüşümünün bir tasvirini sunmaktadır.

Çalışmada, ilk olarak vatan kavramının Antik Dönemden itibaren politik-teolojik kökenlerine odaklanılmıştır. Ardından on sekizinci yüzyıldan itibaren vatanseverliğin önce İngiltere’de ve ardından Fransa’da siyasal anlam kazanma süreçleri ele alınmıştır. Son olarak Fransız Devrimi sürecinde vatanseverliğin anlamına odaklanılmıştır. Böylece bir bütün olarak vatanseverlik düşüncesinin Antik dönemlerden Fransız Devrimine değin anlam dönüşümünün izi sürülmüştür.

2. Sekülerleşmiş Dinî Bir Kavram Olarak Vatan: *Patria*

Carl Schmitt (1888-1985)’in *Siyasi İlahiyat* adlı eserinin üçüncü bölümü, “Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır.” (Schmitt, 2016, 43) cümlesiyle başlar. Örneğin, devletin kanun koyucu olma özelliği, Tanrı’nın kadir-i mutlak olma özelliğinin sekülerleşmiş bir izdüşümüdür. Modern hukuk düşüncesi için olağanüstü hâl, ilahiyat için mucizenin taşıdığı anlama benzetmektedir (Schmitt, 2016, 43). Benzer şekilde vatan anlamına gelen *patria* kelimesi de Antik Çağda dinî bir içeriğe sahipken Roma İmparatorluğu döneminde değişime uğrayarak dinî anlamını yitirmiş; Ortaçağ’da Kilise öğretileri ışığında yeniden dinî bir kavram halini almıştır. Modern dönemle birlikte de dinî-Eskatolojik³ anlamını yeniden yitirerek seküler bir anlam kazanmıştır. Dolayısıyla -iki ayrı

³ Yunanca “son” anlamına gelen Eskatoloji, terim anlamıyla “kıyamete dair söylem” olarak tanımlanabilir. Hristiyanlığın ortak anavatan olarak gördüğü *Gökyüzü Krallığı* anlamıyla *patria* Eskatolojik bir anlama sahiptir. Zira bu dünyaya ait değildir ve ona ancak kıyametin gerçekleşmesiyle erişilebilir.

veçheden (Antik Çağ ve Ortaçağ) olmak üzere- *patriayı* bir siyasi ilahiyat kavramı olarak değerlendirmek mümkündür.

Esasen Hint-Avrupa dillerinde *baba* anlamına gelen *pater* kelimesinden türetilen ve başlangıçta Eski Yunancada babanın soyunu ve dolayısıyla soy bağıyla bağlı olunan kabileyi belirten (Koselleck, 2009, 227) *patria*, somut/biyolojik baba ile mistik bir bağlılıkla bağlı olunan soyut/semavî baba ayrımından hareketle ortaya çıkmış bir kavramdır. Nitekim *pater*, somut/biyolojik babayı; *patria* ise soyut/semavî bir babayı ifade eden kavramlar olmuştur. *Patrianın* bu anlamının en net ifadelerinden biri, örneğin *Jupiter* kelimesinde görülebilir. Latince *Jupiter*, *dyeu pater* şeklindeki “ey semavi baba(mız)” hitabının karşılığıdır. Aynı şekilde Grekçede de bu hitap, tanrı Zeus’a yönelmek kaydıyla, *Zeû pater* şeklindedir. Dolayısıyla *patria*, bir babaya soybağı ile bağlı olma anlamında kendilerini ortak bir babaya ait hisseden *erkek kardeşlerin* yurdunu ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle *patria*, hayalî olarak kurgulanmış bir kardeşlik birliğidir. Bu birliğin Antik Yunan dünyasındaki somut karşılığı kent; yani site-devlet olmuştur. Nitekim Antik Yunan’da kent, siyasal aidiyetin ve sadakatin yöneldiği temel birimdir (Demirhan, 2018, 187, 188, 200, 206). Bu haliyle Antik Yunan kentleri, kardeşliğe dayalı bir birlik olarak doğmuş ve genel olarak bu kentler, birlik kültürünü yansıtan uygun bir dinî sembole; kent tanrısına veya kent azizine sahip olmuştur (Weber, 2010, 130). Bu durum göstermektedir ki başlangıçta *patria*, Antik Çağda dinî içeriğe sahip bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Carl Schmitt’in yukarıda açıklanan siyasi ilahiyat tanımlamasındaki *ilahiyatın* Hristiyanlığı ifade etmesine karşın *patrianın* buradaki dinî atfı, Hristiyanlığa değil Antik Yunan’ın çok tanrılı din(ler)inedir. Hristiyanlığa atıfla siyasi ilahiyat kavramı olarak nitelendirilebilecek kavram ise Roma İmparatorluğu’ndan Orta Çağa miras kalarak Kilise öğretileri altında Eskatolojik bir anlam kazanan *communis patriadan* (ortak anavatan) anlaşılan vatan kavramı olmuştur.

Antik Yunan’da olduğu gibi Roma’da da *patria* kavramı, temelde kente atıfta bulunmaktadır. Öte yandan *patria*, bütün bir imparatorluk topraklarının genişliği sebebiyle tek bir kent olarak anılamayacağından dolayı, *respublica Romana* yani bir bütün olarak *Roma dünyasını* ya da *imperial ata yurdunu* işaret etmektedir (Kantorowicz, 2000, 111). Bu açıdan imparatorluğun tebaaları, Roma’yı *ortak anavatan* olarak görseler de her bir kimsenin/topluluğun kendi *yerel anavatanı* da vardı. Bu ayrım, *patria sua* veya *propria* (kişinin yaşadığı şehir) ve *communis patria* (ortak anavatan/Roma şehri) kavramlarında karşılık bulmuştur. Roma’dan Orta Çağa miras kalarak yeniden dönüşüme uğrayan ve Hristiyan teolojisi altında dinî bir anlam kazanan kavram ise ortak anavatanı ifade eden *communis patriayı* tanımlayan *patria* kavramı olmuştur (Kantorowicz, 2018, 326). Nitekim Hristiyan evrenselliği, yerel bir anavatanı değil; ortak ve soyut bir anavatanı aidiyeti gerektirmiştir: Gökyüzü Krallığı (Kantorowicz, 2018, 311). Yuhanna, 18: 36’da belirtildiği üzere “İsa, ‘benim krallığım bu dünyadan değildir,’ diye karşılık verdi. ‘Krallığım bu dünyadan olsaydı, yandaşlarım, Yahudi yetkililere teslim edilmem için savaşlardı. Oysa benim krallığım buradan değildir.’” (İncil, 2008) buyurmuştur.

Fakat Haçlı Seferleri ile birlikte bu seferlere meşruiyet zemini sağlamada *patria* kavramına Gökyüzü Krallığı anlamından farklı olarak, yeniden başvurulduğu görülmektedir. Nitekim Haçlılar için kutsal topraklar, fethedilmeyi bekleyen yabancı yerler değil; bizatihi Hristiyanların Gökyüzü Krallığının yeryüzündeki birer izdüşümleri olup zamanla kaybedilmiş fakat yeniden

alınmayı bekleyen *işgal altındaki patriaları*ydı. Dolayısıyla bu seferler, aslında Hristiyanların ve kutsal topraklardaki kiliselerin *savunulması* için yapılmaktaydı (Kantorowicz, 2000, 114).

On ikinci yüzyıl sonundan itibaren, Haçlı Seferlerine meşruiyet zemini oluşturan işgal edilmiş patria ile üzerinde yaşanan ülke olarak patria arasında bir analoginin kurulduğu görülmektedir. Bu dönemde Kanon hukukçuları, Kilisenin ve dinin savunulması için olduğu kadar *patrianın* savunulması için de savaşın meşru bir hak olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle Papa III. Innocentius'un (1198-1216) dini hükümlerinde yer alan "Tanrı için kutsal Fransa, Tanrı tarafından kutsanmış bir krallık" ifadeleri, Fransa'nın kutsandığını ve dolayısıyla onun için canını feda etmeye değer olduğunu göstermektedir (Kantorowicz, 2018, 312-315). Dolayısıyla bu anavatan için ölme olgusu, dinî aidiyete dayanmakta ve haliyle dini bir gerekçelendirmeye atıf yapmaktadır.

Öte yandan, Kilise öğretilerinde Gökyüzü Krallığı ve onun bu dünyadaki çeşitli izdüşümleri ile ilintili olarak iyi tanımlanmış bir kavram olmakla birlikte *patrianın* tek anlamı bu değildir. Orta Çağda patria kavramının Antik Çağda geçerli olan "yerlisi olunan kent ya da köy" anlamında da kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin savaşa giden bir şövalye, eve sağ salim dönmeyi arzulayabilir; seyahatte olan bir insan, yurduna ve ailesine kavuşmak üzere bir kente ya da köye geri dönebilirdi (Kantorowicz, 2000, 113). Bu durum göstermektedir ki Orta Çağın gündelik dilinde vatan kavramı, siyasi bir aidiyet nesnesini/unsurunu ifade etmemektedir. Nitekim bu dönemde insanlar ya da topluluklar, belirli bir din, bölge veya kabile aracılığıyla kendilerini toplumsal olarak tanımlayabiliyorlardı (Billig, 2002, 77). Orta Çağa ait temel siyasi aidiyet ise -gevşek bir bağla da olsa- feodal lordlara ve krallara yönelmiştir (Strayer, 2020, 42). Modern öncesi döneme ait bu temel aidiyet düşüncesinin değişmesi veya ortadan kalkmaya başlaması, ancak *halk egemenliği* düşüncesinin gelişimiyle irtibatlandırılabilir. Fakat patria kavramının bir kent ya da köy yerine belirli bir ülkeyi ifade eden toprağa aidiyeti belirtir bir nitelik kazanması, bu düşüncenin gelişiminden önce gerçekleşmiştir.

Bir krala veya feodal lorda yönelen aidiyetin yanında bir ülke olarak toprağa aidiyetin de gelişim göstermesi, modern devlete giden süreçte yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Nitekim bir kral ya da feodal lord gibi somut/gerçek kişilik yerine soyut/tüzel kişilik olan devlete bağlılığın gelişmesi, bu soyut/tüzel kişiliğin somutlaşmış ifadesi olarak bir vatana aidiyetin gelişmesine de imkân vermiştir. Özellikle devlet maliyesinin kurumsallaşması ile düzenli vergilendirmenin gelişmesi, bu imkânı yaratan önemli bir gelişme olmuştur.

Feodal dönemde vergiler, feodal lorda ait kişisel vergilerdir ve herhangi bir şekilde ülke, ulus ya da patria ile ilişkilendirilmiş değildir (Kantorowicz, 2000, 114). Fakat on üçüncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle Kral IV. Philippe (Adil Philippe) döneminde (1284-1305) Fransa'da duygusal bir boyut kazandırılan vergilendirme, sıklıkla *yerel anavatanın savunulması* için yapılmıştır. Bu dönemde *patrianın* fiilen bütün Fransa Krallığını ifade ettiği ve dolayısıyla krallığın, tüm tebaanın *communis patriası* olarak tanımlanabileceği söylenebilir (Kantorowicz, 2018, 312, 313). Nitekim 1270 yılında Fransız hukukçu Jacques de Révigny (1230-1296) "nasıl ki Roma *communis patria* ise krallığın Tacı da *communis patria*'dır." ifadelerini kullanmaktadır (Kantorowicz, 2018, 326).

Papa VIII. Bonifacius döneminde (1294-1303) İngiltere'de krallığın savunulması adına kralın para toplama hakkı, kilise tarafından kabul edilmiştir (Strayer, 2020, 65). Bu durum aslında Feodal Dönemden de bir sapmayı içinde barındırmaktadır. Nitekim kral adına yapılan bu vergilendirme, her biri siyasal bir otoriteyi ifade eden feodal lordları ve vassalları devre dışı

bırakmakta; dolayısıyla feodal sistemden bir kopuşu da göstermektedir. Aynı zamanda, Kilise öğretilerindeki -ister Gökyüzü Krallığı'nı ister yeryüzündeki izdüşümlerini tanımlayan- *patriaya* dinî aidiyetin siyasi aidiyete tevil edilerek *patrianın* seküler-siyasi anlam kazanmasında bir aşamayı ifade etmektedir.

Seküler-siyasi anlam dönüşümünü şehitlik olgusu üzerinden de takip etmek mümkündür. Başlangıçta Kilise'nin yalnızca şovalyelerine bahsettiği şehitlik makamı, Haçlı seferleriyle birlikte bu seferlere katılan geniş halk kitlelerine de vadedilmiş bir makam haline gelmiştir (Kantorowicz, 2018, 316). Tıpkı Gökyüzü Krallığı için şehit olmak gibi onun kadar kutsal olmasa da bu kutsamadan payını alan yeryüzündeki patriayı ifade eden örneğin Fransa Krallığı için ölümü göze almak da savaşta öldüğünde şehitlik makamına erişmek için yeterli görülmüştür. Bu durum, uğruna şehit olunan patrianın gökyüzünden yeryüzüne indirildiğini göstermektedir. Hâlâ dini bir niteliği haiz olan şehitlik makamının sekülerleşme sürecinde ise Monmouthlu Geoffrey'in (1095-1155) savlarına dikkat çekmek gerekmektedir. Geoffrey, bir kimsenin kendi kardeşleri ya da topluluğu için kendi canından vazgeçmesini, İsa Mesih'in insanın ve insanlığın kurtuluşu için en yüce fedakarlıkta bulunmasına benzeterek esas kutsiyeti *anavatan için ölmeye* (pro patria mori) atfetmiştir. Böylece on üçüncü yüzyıla gelindiğinde şehitlik makamı, "seküler devletin savaş kurbanlarına" da intikal etmeye başlamıştır (Kantorowicz, 2018, 323-324).

Son tahlilde Roma İmparatorluğu'ndan Hristiyanlığa intikal eden kurmaca bir evrensel imparatorluk düşüncesine dayanan *communis patriaya* bağlılık, yeni ve sınırları belli bölgesel bir *patria* olan krallığın tebaalarının ortak anavatanına bağlılığına dönüşmüştür (Kantorowicz, 2018, 327). Bu noktada Fransa Krallığı'na atfedilen kutsiyet sebebiyle patrianın tümüyle seküler bir kavram haline geldiğini iddia etmek mümkün değildir. Fakat yine de patrianın gökyüzünden yeryüzüne indirilmesinin, kavramın sekülerleşmesi sürecinde bir aşamayı ifade ettiği savunulabilir.

IV. Philippe döneminin kraliyet hukukçusu Nogaretli William'ın (1260-1313) savlarının ikinci bir aşamayı oluşturduğu söylenebilir. Nitekim William, Kilisenin birliğiyle birlikte "kralını, onun anavatanını ve Fransa Krallığını" korumaya hazır olduğunu; "vatanım" dediği Fransa Krallığını savunmak uğruna ölmeye gönüllü olduğunu belirtmekte ve bu gönüllülüğü Fransız tebaası olan herkesten beklemektedir: "herkes anavatanını savunmakla yükümlüdür" (Kantorowicz, 2018, 330, 329).

Öte yandan yukarıdaki paragraflardan da anlaşılacağı üzere -patria için ölmek ister dini referansını korumuş olsun isterse de sekülerleşmiş olsun- uğruna ölümün göze alındığı patrianın, krallık topraklarını ifade eden bir kavram olarak yerleşiklik kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla *anavatan için ölmenin* yükselişindeki "temel neden, tarihin belli bir anında, soyut anlamda 'devlet'in ya da bir korporasyon olarak devletin bir *corpus mysticum* biçiminde ortaya çıkması"dır (Kantorowicz, 2000, 124). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, patrianın krallık topraklarını ifade eden bir kavram haline gelmesi, tüzel kişilik olarak devlet veya krallık düşüncesinin gelişimiyle paralellik arz etmektedir⁴.

⁴ Modern öncesi dönemde devletler, genellikle bir hanedan adıyla anılmış ve ülke, hanedanın veya hükümdarın ortak mülkü kabul edilmiştir. Hanedandan veya hükümdardan bağımsız bir devlet telakkisi ve yönetim yapısının oluşumu, erken modern döneme tekabül eder. Bu türden bir devlet telakkisi ve bunun uygulamada bir karşılığı olarak erken-modern bürokratik yapıların ortaya çıkışı, devlet tüzel kişiliğinin oluşumuna işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında tüzel bir kişilik olarak devlet, sanıldığı kadar eski bir fenomen değildir.

2. On Sekizinci Yüzyılda Vatanserverliđin Siyasallaşması

Yukarıda belirtildiği üzere *patria* kavramı, başlangıçta siyasal bir anlama sahip olmayıp günümüzde *memleket* olarak ifade edebileceğimiz doğup yaşadığımız yer anlamında kullanılagelmiştir. Fakat Erken Modern Dönemde merkezi/mutlak monarşilerin ortaya çıkışıyla birlikte, *patria* da anlam dönüşümüne uğramış; krallık topraklarının bütününe ifade eden ve krallıkla doğrudan ilgili olması sebebiyle de siyasal anlamı haiz bir kavram haline gelmiştir. Bu süreçte *patrianın* geçirdiği bu dönüşüme paralel olarak vatanserverlik de *belirgin siyasi sınırlarıyla*⁵ birlikte söz konusu merkezi/mutlak monarşilerin topraklarına ve tabii bu toprakların idaresini elinde bulunduran monarklara yönelen bir siyasal aidiyet biçimi haline gelmiştir. Ancak bu aidiyet biçiminin yoğunluğu, bir anlamda artık yurttışa dönüşmekte olan tebaanın siyasal yaşama aktif katılımıyla doğrudan ilintili olmuştur. Tebaanın aktif siyasal yaşama katılımının ön şartı ise yönetimin monarkın çıkarından ziyade öncelikle halkın çıkarına yönelmiş olmasıdır. Dolayısıyla halkın çıkarını gözeten yönetimi sağlamak amacıyla gerçekleşen her türden siyasal faaliyet vatanserverlikle bağdaştırılmış; hatta bir ve aynı şey olarak görülmüştür. Nitekim İngiltere’de 1688 Şanlı Devrimi’nden itibaren benzer her girişim, vatanserverlikle özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla, 1688 Şanlı Devrimi ile 1789 Fransız Devrimi arasını kapsayan süreci; yani kabaca on sekizinci yüzyılı vatanserverliğin yükseliş dönemi (Shennan, 1999) olarak tanımlamak mümkündür.

On sekizinci yüzyıl bir bütün olarak düşünöldüğünde bu dönemin temel karakteristiği, kısaca *siyasal düzende yaşanan büyük değişimler* olarak tanımlanabilir. Nitekim Paul Hazard’ın *The Crisis of the European Mind: 1680-1715* (1935)⁶ adlı eserinde kriz (*the crisis*) olarak tanımladığı şey, siyasal düzenin sorgulanmasıdır (Shennan, 1999, 689). On yedinci yüzyıl, otoritenin teminat altına aldığı toplumsal tabaka sistemini ve dogmatik prensiplere sıkı sıkıya bağlı bir hayatı temsil ederken; on sekizinci yüzyıl, insanların bu sınırlamalardan, otoriteden ve dogmalardan nefret duyduğu bir dönem olmuştur. “Evvelkiler eşitsiz sınıflara bölünmüş bir cemiyet içinde kaygısız yaşadılar, berikiler ise bir eşitlik rüyası içindeydiler” (Hazard, 1996, 13).

2.1. Vatanserverlik Kavramının Ortaya Çıkışına Zemin Hazırlayan Siyasi Gelişmeler

Dolayısıyla bu noktadan itibaren on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan vatanserverliği siyasal düzenin sorgulanması bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır. Vatanserverliđin siyasi özgürlük talepleriyle ilişkilendirilmesi, on yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Stuart Hanedanı’nın bu özgürlükleri kısıtlayıp kraliyet ayrıcalıklarını güçlendirmeye yönelik girişimlerine karşı çıkarak halkın -yönetime katılım anlamındaki- geleneksel siyasi

⁵ Geleneksel imparatorluklar hem çatısı altındaki farklı sosyal ve siyasal kimlikler arasında bağ hem de onları denetimi altında tutan iktidar olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan modernitenin doğuşundan önce örneğin çok uluslu imparatorluklar gibi bir tanımlama da mümkün değildir. Zira ulus düşüncesinin kendisi, günümüzde anlaşıldığı şekliyle siyasal bir anlamı haiz değildir (Seton-Watson, 1964, 525). Bu sayede geleneksel imparatorluklar kendi egemenlik anlayışından dolayı kendinden daha küçük diğer sosyal birimleri/toplulukları kendine çekebilme yeteneğine sahiptir. Nitekim tarihte iz bırakmış büyük geleneksel imparatorlukların isminin başına Latince *barış* anlamına gelen “Pax” önekinin almasının haklı gerekçeleri olmuştur (Gökalp & Özler, 2021, 161). Bu haliyle imparatorlukların kendisi dışında kalan dünyaya karşı dışlayıcı değil; kapsayıcı olan *imperyal* yönetim yapısında siyasal sınırlar da belirgin değilken merkezi-teritoryal devletin ortaya çıkışıyla birlikte siyasal sınırlar, devleti tanımlamada önemli bir faktör haline gelerek devletin egemenlik alanını somutlaştıran bir unsur olmuştur. Somutlaşan siyasal sınırlarla birlikte, teritoryal devletin kendine içkin yapısından kaynaklanan -imparatorlukların aksine- kendisi dışındaki dünyaya karşı dışlayıcı ve barışçıl olmayan yapısı, içeride de halkın/tebaanın kendisine olan aidiyetinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

⁶ *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme* (1981) adıyla Erol Güngör tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

özgürlüklerini savunanları, *vatanseverler* olarak adlandırılmasıyla mümkün olmuştur (Dinwiddy, 1988, 55). Bu sebeple öncelikle 1688 Şanlı Devrimine; fakat öncesinde bu devrime giden süreçte önemli bir dönüm noktası olan 1660 Restorasyonuna değinmek gerekmektedir.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda İngiliz monarşisine hâkim olan Tudor ve Stuart Hanedanları, İngiltere'yi Kıta Avrupası örneklerindeki gibi zaman zaman mutlak monarşi biçimine sokma gayretinde olmuşlardır. Avrupa'nın belli başlı monarşilerinde, halkın temsilini üstlenen bazı organlar mevcuttu. Yine de hiçbirisi İngiltere'deki kadar güçlü ve işlevsel değildi. İngiliz parlamentosu, toplumsal sınıf farklılıklarını keskin bir şekilde yansıtmıyor ve din adamları, ayrı bir sınıf olarak parlamentoda yer almıyordu. Fakat I. Charles'ın (1625-1649) parlamentonun bu gücünü ve etkinliğini kırmak için giriştiği mücadeleler, zamanla bir iç savaşa evrilmiştir. Kralın parlamentoya danışmadan İspanya ve Fransa'ya savaş ilan etmesi ve savaşı finanse etmek amacıyla vergilerin yükseltilmesi üzerine parlamento, 1628 yılında dünya tarihine damgasını vuracak olan ve kralın yetkilerini kısıtlamayı amaçlayan *Haklar Bildirisi*'ni (Petition of Rights) yayınlamıştır. Bunun üzerine kral, parlamentoyu dağıtmıştır. Ancak 1640 yılına gelindiğinde mali iflas ve orduya olan güven kaybı sebebiyle kral, parlamentoyu yeniden toplantıya çağırılmış fakat bu arada yine de baskıcı politikalarını sürdürme eğiliminde olmuştur. Bu durumun yarattığı karışıklık içinde Oliver Cromwell (1599-1658), 1642 yılında halktan oluşan bir ordu toplayarak krala karşı savaş başlatmıştır. İç savaş sırasında parlamento, kralı *vatana ihanetten* yargılayarak suçlu bulmuş ve 1649 yılında idam etmiştir. Halkın, bir monarşi suçlu bularak yargılaması ve idama mahkûm etmesi, bilinen insanlık tarihinde bir ilkti. Bu ilkin yol açtığı sonuç ise 1660 yılında II. Charles (1630-1685)'in tahta geçişine kadar İngiltere'nin *Commonwealth* adıyla bir cumhuriyet rejimine dönüşmüş olmasıdır. Dolayısıyla 1660 Restorasyonu, II. Charles'ın tahta geçişiyle birlikte İngiltere'de geleneksel ve alışıldık monarşik yapının yeniden kurulmasını ifade etmektedir (Sander, 2012, 108-111).

II. Charles'ın ardından, onun Katolik mezhebine mensup kardeşi II. James (1633-1701) 1685 yılında tahta oturmuştur. II. James'in mutlakiyetçi tutumu, parlamento ile kral arasındaki bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu mücadele sonucunda kral, 1688 yılında İngiltere'den kaçmak zorunda kalmıştır. 1689 yılına gelindiğinde parlamento, *Haklar Yasası*'ni (Bill of Rights) çıkararak hiçbir yasanın kral tarafından yürürlükten kaldırılamayacağını, parlamentonun izni olmadan vergi ve asker toplanamayacağını ve kimsenin keyfi olarak tutuklanamayacağını ilan etmiştir (Sander, 2012, 111). Böylece zamanla İngiltere, keyfi ve mutlakiyetçi yönetime izin vermeyerek temel hak ve özgürlüklerin giderek yerleşiklik kazandığı ve dolayısıyla halkının tebaadan vatandaşa dönüştüğü ilk modern devletlerden birisi olmuştur.

1660 Restorasyonu ve 1688 Şanlı Devriminin vatanseverlik düşüncesi açısından önemini ise o dönemde yaşamış olan Üçüncü Shaftesbury Kontu Anthony Ashley-Cooper (1671-1713), *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times* [1711] (2003) adlı eserinde şöyle ortaya koymaktadır: "Tüm insani duygular içinde, en asil ve en çok insan doğası haline gelen, birinin ülkesine olan sevgisidir. Bu [sevgi] [...] özgür ve bağımsız oldukları gerçek bir anayasanın ve yönetimin mutluluğunu yaşayan tüm insanlar tarafından kolaylıkla kabul edilecektir" (Ashley-Cooper, 2003, 399-400). Ashley-Cooper'ın bu cümlelere düştüğü dipnot ise konuya açıklık getirmesi açısından kayda değerdir:

Zorla bir arada tutulan çokluk, tek ve aynı yönetim altında olmasına rağmen gerektiği gibi birleşmiş değildir. Böyle bir vücut da halk yapmaz. O öyle bir sosyal birliktir ki [...] insanları bir yapan karşılıklı rıza, bazı ortak menfaatler veya çıkarlar üzerine kurulmuştur. Mutlak güç, halkı etkisiz hale getirir. Ve halkın ya

da anayasanın olmadığı yerde, gerçekte hiçbir anavatan ya da millet yoktur (Ashley-Cooper, 2003, 400).

Görüldüğü gibi Ashley-Cooper'ın yaklaşımı, vatanseverliğin ancak meşrutî yönetime dayanan özgür bir ülkede var olabileceğini ortaya koymaktadır ki zaten 1660 Restorasyonu ve 1688 Şanlı Devrimi, anayasal ve özgür bir ülke talebinin tezahürü olmuştur.

Ashley-Cooper'ın yaklaşımını destekleyecek nitelikte, kendini ülkesinin refahına adanma anlamında vatanseverlik tanımını içeren düşünceler uzun zamandır var olmakla birlikte bu terim, öncelikle *toprakla* yakın bir özdeşleşmeyi ifade etmekteydi. Henüz bu fikri yönetime ve halka sadakat kavramıyla ilişkilendirecek; yani ona siyasal bir anlam yükleyecek bir sözcük -en azından 1720'lere kadar- mevcut değildi⁷. Dolayısıyla bir "izm" olarak vatanseverlik, ancak on sekizinci yüzyılda ortaya çıkabilmiştir. Bu bağlamda soyut devlete bağlılık olarak vatanseverlik tanımı ise ancak 1789 Fransız Devriminden sonra ortaya çıkmıştır (Shennan, 1991, 690). Dolayısıyla bizatihi kendisi vatanseverlik (*patriotism*) kavramını kullanmamış olmakla birlikte Ashley-Cooper, bu minvalde bir vatanseverlik tanımını mümkün kılan temelleri atmış görünmektedir.

Şu hâlde ilk *izmler*den birisi olan vatanseverliği (*patriotism*) halkın çıkarına olan meşrutî yönetime ve halka sadakati ifade eden; halkın çıkarını gözetmeyen mutlakiyetçi yönetimlere itirazı salık veren bir [ön] ideoloji olarak tanımlamak mümkündür (Shennan, 1991, 690). Dolayısıyla vatanseverlik; liberalizm, milliyetçilik ve hatta bir ölçüde muhafazakârlık ve sosyalizm gibi on dokuzuncu yüzyılı etkisi altına alan modern ideolojilerin bir öncülü olarak da görülebilir. Nitekim bu modern ideolojilerin her biri, öncelikle bir kralın tebaası değil bir devletin yurttaşları anlamında insanların özgürlüğü ve eşitliği noktasında hemfikir olarak mutlakiyetçiliği reddetmektedir.

1789'dan sonra vatanseverliğin asıl *vatanı* olacak Fransa'da ise mutlak monarşi on sekizinci yüzyıl başlarında henüz İngiliz tecrübesine benzer bir *vatanseverlik ruhu* oluşturacak özgürlük ortamına sahip görünmemektedir. XIV. Louis'nin mutlakiyetçi yönetimi (1643-1715) yüzyıllara dayanan Fransız mutlak monarşisinin bir anlamda zirvesi niteliği taşıyordu. On altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiddetli mezhep savaşlarına sahne olan Fransa'da 1598 yılında ilan edilen Nantes Fermanı, bu savaşları sona erdirmekle birlikte Fransa'da mutlak monarşinin güç kazanmasına da yol açmıştır. Nitekim savaşın yol açtığı ekonomik sorunlar ve yoksulluk, köylü isyanlarına sebep olmuş; isyanlara sert tepki gösteren soylular ile köylüler arasındaki çatışma sonucu ortaya çıkan anarşi, arabulucu rolü üstlenen kralın otoritesini güçlendirmesini sağlamıştır (Mooers, 1997, 64-65). XIII. Louis'in saltanatı döneminde (1601-1643) ise devletin merkezîyetçi yapısı konsolide olmuş⁸ ve ileride Fransız vatanı olarak tanımlanacak olan teritoryal Fransa ortaya çıkmıştır (Aydın, 2013, 229).

⁷ Lawrence Stone, 1720'ye kadar İngiltere'de monarşi ile halk arasında "sismik bir uçurum" olduğunu; ancak 1720'lerden itibaren bu uçurumun kapanmaya başladığını öne sürer (Stone, 1980). Bu tarihten itibaren yöneten ve yönetilen arasındaki bu uçurumun kapanması ile vatanseverliğin siyasal anlam kazanması süreci arasındaki paralellik de ayrıca dikkate değerdir.

⁸ Bu dönemde devletin merkezîyetçi ve mutlak yapısını ortaya koyan en iyi ifade, *raison d'état* (devlet akli) kavramıdır. XIII. Louis'nin çağdaşı ve hem başdanışmanı hem de başbakanı olan Kardinal Richelieu'nun (1585-1642) politikalarını meşrulaştırma ve bu politikaları karşı olası tüm itirazları krala itirazla bir ve aynı şey olarak göstermenin bir aracı olarak *raison d'état*, dönemin mutlakiyetçi karakterini yansıtmakta ve bizatihi kavramın kendisi, bu karakteri meşrulaştırıcı bir rol oynamaktadır (Parrott, 2001, 4).

Fransa’da uzunca bir döneme yayılarak konsolide olan mutlakiyetçiliğe rağmen Fransız siyasi düşünürleri, yasaya göre yönetim ile yasaya rağmen yönetim arasında bir ayrıma varmış görünmektedir. Jean de La Bruyère (1645-1696), *Les Caractères* (1687)⁹ adlı eserinde despotik bir rejimde ülke sevgisinin olamayacağını belirtir: “Despotik bir hükümet altında, kişinin yurduna olan sevgisi yoktur; kişisel çıkar, şan ve hükümdara hizmet onun yerini alır.” (Bruyère, t.y., 246). La Bruyère’nin önerisi, yöneticinin ve tebaanın ayrı isteklerinin, haklarının ve yükümlülüklerinin ortak bir siyasi amacı topluca kabul ederek uzlaştırılabileceği yönündedir. “Halkın en ince şeylerine, en ufak ihtiyaçlarına dikkat etmek, iyi bir yönetimin en esaslı yanıdır. [...] Halk yokluk ve kıyım içerisinde acılı, kuşkulu yaşarken, hükümdarın ve çevresinin zaferlerle dolu, ülkenin de güçlü ve gösterişli oluşu ne işe yarar ki?” (Bruyère, 2022, 201-202). Yine bu minvalde François Fénelon (1651-1715) ideal devletin ve devlet adamının yaratılmasını konu edinen ve Türkçeye *Tercüme-i Telemak* (1862) adıyla Yusuf Kâmil Paşa tarafından tercüme edilen *Les aventures de Télémaque* (1699) adlı eserinde hukukun hükümdar üzerindeki egemenliğine (Shennan, 1991, 691) ve hükümdarın tebaasının haklarını gözetmesine vurgu yapar. Eserin kahramanı Telemakhos’un Girit kralının ne gibi hakları olduğu sorusu üzerine aldığı cevap, Fenelon’un kral ve tebaası arasındaki ideal ilişkiye dair düşüncelerini yansıtır niteliktedir:

Kralın ne gibi hakları olduğunu sordum. Şöyle cevap verdi: İnsanlar üzerinde her türlü hakkı vardır, fakat kanunların da onun üzerinde her türlü hakkı vardır. İyilik etmekte iktidarı mutlakdır. Kötülük etmek isteyeceği andan itibaren elleri bağlanır. Kanunlar, milleti onun ellerine, tebaasının babası olmak şartıyla, en kıymetli bir emanet gibi tevdi ederler; birçok adamın sefaletleri ve alçakça kölelikleriyle tek bir adamın gururuna ve rahatına hizmet etmelerini değil, tek bir adamın kemali ve itidaliyle birçok adamın saadetine hizmet etmesini isterler. Kral [...] insanlara saygı telkin etmesine yarayacak şeyler müstesna olmak üzere, diğer insanlardan fazla bir şeye sahip olamaz. Zaten kral herhangi bir kimseye nazaran daha kanaatkâr, tembelleğe daha düşman, gösteriş ve gururdan daha azade olmalıdır. Diğer insanlara nispetle daha çok servete ve zevke değil, daha çok kemale, fazilete ve şana sahip olmalıdır. Dışarda ordulara komuta ederek vatani müdafaa etmeli, içerde insanları iyi, kâmil ve faziletli kılmak için onlara adalet dağıtmalıdır. Tanrılar onu kendisine yarasın diye kral yapmadılar; onun kral olması halka hizmet etmesi içindir; bütün zamanını, bütün dikkatini, bütün sevgisini halka vakfetmeye mecburdur, nefisini ne kadar unuttur, kendini ne kadar halkın iyiliğine feda ederse krallığa o kadar layık olur (Fénelon, 1967, 98-99).

Fransız mutlakiyetçi tecrübesine rağmen Fransa krallarının kendi çıkarlarıyla tebaanın çıkarları arasında bir özdeşleşme kurgulamak için bazı propaganda faaliyetlerinde bulunduğu da bilinmektedir. Örneğin eyalet valilerine yazdığı 1709 tarihli ünlü mektubunda XIV. Louis, İspanya Veraset Savaşını (1701-1714) sona erdirememesini gerekçelendirmeye çalışırken müttefik koalisyonun talep ettiği koşulları kabul etmesi durumunda bunun Fransız milletine hakaret ve millet adına bir onursuzluk anlamına geleceğini savunmuştur (Shennan, 1991, 693).

⁹ Bu eserin Türkçede iki çevirisi bulunmaktadır: Bedia Kösemihal çevirisi *Karakterler Yahut Çağın Töreleri* (2022) adıyla; Derviş Dilhan çevirisi, *Karakterler* (2022) adıyla yayımlanmıştır.

2.2. Siyasal Bir Aidiyet Düşüncesi Olarak Vatandaşlık Kavramının İngiltere’de Ortaya Çıkışı

Vatandaşlık (patriotism) kavramı, 1720’lerde ilk olarak İngilizcede ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kavramın öncelikle İngiltere’deki dönüşümüne değinmek gerekmektedir. Fakat 1789’dan itibaren Fransa, vatandaşlık düşüncesini şekillendiren merkezî aktör haline gelecektir. Dolayısıyla kavramın İngiliz menşesine değindikten sonra onun Fransız Devrimine giden süreçteki gelişimini ve devrim sonrasındaki dönüşümünü ele almak gerekir.

Başlangıçta İngiltere’de vatandaşlık, yönetime muhalefeti ifade etmek için pejoratif bir anlamda kullanılmıştır. Bu pejoratif anlam, 1688 Şanlı Devrimi’nden sonra Fransa’ya kaçan II. James’i ve Stuart hanedanını yeniden tahta geçirmek amacıyla 1715’te İngiltere’de çıkan Jacobite İsyanlarını destekleyenlerden kaynaklanmaktadır (Shennan, 1991, 692). Bu noktada söz konusu pejoratif anlamın arka planını anlayabilmek adına James’in Latince karşılığı olan Jacob adından türetilen Jacobizm’den ve Jacobite İsyanlarından kısaca bahsetmek gerekmektedir. Şanlı Devrim’in ardından II. James’in ardılı olan William’ın II. James’i destekleyen İrlanda ve İskoçya’ya karşı başlattığı saldırı, bir iç savaşa sebep olmuş ve bu savaş süresince Fransa, II. James’i destekleyerek onun iktidarda kalmasını sağlamak amacıyla İrlanda’ya asker çıkarmıştır. Bu gelişmeler, İngiltere ve Fransa arasında 1697’ye kadar sürececek bir savaşı başlatmıştır. Fakat İrlanda ve İskoçya’da yeni kral William’a karşı savaşan Jacobitler, başlangıçta başarı gösterebilir de önce 1689’da İskoçya’da ve ardından 1690 ve 1691’de İrlanda’da giriştikleri muharebelerde yenik düşmüşlerdir. Fakat bu yenilgi, Jacobizm tehdidini ortadan kaldırmamış; 1715 ve 1745 yıllarında İskoçya’da ve Kuzey İngiltere’de tekrar Jacobist isyanlar çıkmıştır (Black, 2020, 115-116).

1745’teki son Jacobite İsyanının da bastırılmasının ve isyanın önemli destekçilerinden Bolingbroke vikontu Henry St John’un 1751’de ölümünün ardından vatandaşlığın pejoratif anlamı da zamanla ortadan kaybolmuş görünmektedir. Bu noktadan itibaren vatandaşlık, kendi ülkelerinin refahıyla ilgilenen ancak siyasi sistemin radikal bir şekilde -örneğin devrim yoluyla- yeniden inşasını hedeflemeyen mutlakiyetçi yönelimlere karşı çıkan muhalif hareketleri tanımlamak üzere kullanılmıştır (Dann, 1988, 3). Fakat yine de St John’un eserleri, İngiltere’de vatandaşlık kavramının -en azından Fransız Devrimine kadarki- anlam dünyasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

St John, vatandaşlığın ortaya çıkmakta olan modern devletin gelişiminin ayrılmaz parçası olduğunu fark edememiş olsa da onu, tebaa ve devlet ilişkisi bağlamında ele almıştır. *The Idea of a Patriot King* (1740) adlı eserinde, tebaa ve devlet arasındaki ilişki meselesini ele alarak vatandaşlığı, monarşiyi zayıflatmadan sınırlama ve özgürlükleri güvence altına alma olarak tanımlar. Monarşinin gücü ile kralın başında olduğu devletin gücü arasında ayırım yapar. Ve bu bağlamda devleti, sadakatin nesnesi olarak tanımlar. St John’a göre her yönetimde mutlak güç bulunmalıdır fakat bunun yalnızca hükümdarın tekeline verilmesi gerekmez. *The Idea of a Patriot King* (1740), *Of the State of Parties at the Accession of King George the First* (1749) ve *A Letter on the Spirit of Patriotism* (1750) adlı üç eseri, St John’un bu görüşlerinin on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında hatırı sayılır bir popülerlik kazanmasını sağlamıştır. St John’un tanımı, vatandaşlığın meşruti yönetim talebini ifade eden özgürlük iddiasıyla özdeşliğini bozarak onu güçlü devlete sadakatle bağlılık anlamına doğru aşındırmıştır (Shennan, 1991, 693-694).

Bu aşınmayı tersine çevirerek vatanseverliğin ortaya çıktığı ilk anlamıyla yani onun temel haklar ve özgürlük talebiyle olan doğrudan bağlantısını yeniden kuran ise Richard Price (1723-1791) olmuştur. Price'a göre özgürlük ve vatanseverlik arasında bir zıtlık ilişkisi yoktur. Amerikan kolonilerinin bağımsızlığı konusunda takındığı özgürlükçü tavırda ve Fransız Devrimine desteğinde görüldüğü üzere Price, 4 Kasım 1789 tarihli *A Discourse on the Love of Our Country* adlı söylevinde vatanseverliği diğer ülkelere karşı üstünlük duygusu ve fetih arzusu olmayan bir erdem olarak tanımlamıştır (Shennan, 1991, 695). Price'ın vatanseverlik hususunda dikkat çektiği üç nokta, vatanseverliğin pejoratif anlam kazanmadan önceki tanımını yineler niteliktedir. Price (1789, 6-7)'a göre birincisi; ülke¹⁰ ile kastedilen üzerinde doğduğumuz toprak parçası ya da yeryüzünde bir nokta değil aynı yönetim yapısı ve anayasa altında birbiriyle ilişkili olan, aynı yasalarla korunan ve aynı devlet tarafından birbirine bağlanmış bir yoldaşlar topluluğudur. İkincisi, ülkemize karşı görevimiz olan onu sevmek, onun diğer ülkelerden üstün olduğuna dair herhangi bir kanaat anlamına gelmemelidir. Dolayısıyla, son olarak, ülke sevgisi ile milletler arasında yaygın olan rekabet ve hırs ruhunu ayırt etmek gerekmektedir¹¹.

Bu arada Price'ın düşüncelerinde ifade bulan vatanseverlik anlayışının toplumsal bir karşılığı olduğu da söylenebilir. Nitekim İngiltere'de seçmen sayısının %50 oranında artarak erkeklerin yaklaşık beşte birinin oy hakkına erişmesini sağlayan 1832 tarihli *İlk Reform Yasası*'nın kabul edilmesinde önemli rol oynayan Kral IV. William'ın (s. 1830-37) vefatından sonra dönemin başbakanı Charles Grey'in Lordlar Kamarasındaki konuşmasında William için "Eğer bir hükümdara karakterine göre isim verilecek olsa, Ekselansları kesinlikle 'Yurtsever bir Kral' olarak tanınırdı." (Black, 2020, 150-151) şeklinde sarf ettiği sözler, o dönem hâkim olan vatanseverliğin anlam çerçevesini göstermektedir.

2.3. Siyasal Bir Kavram Olarak Vatanseverliğin Fransa'ya İntikali

Fransa'da vatanseverliğin gelişimi ise İngiliz tecrübesinden farklılık arz etmesine rağmen kavramın Fransızcadaki ilk kullanımının İngilizce'den iktibasla yapıldığı görülmektedir. Nitekim on sekizinci yüzyılın ortalarında Fransızca formunu ilk kez kullanmış olmakla bilinen René Louis de Voyer de Paulmy d'Argenson (1694-1757), kavramı İngiliz örneğine açıkça atıfta bulunarak kullanmıştır. 18 Şubat 1750'de günlüğünde "Milord Bolingbroke'un [St John] *Patriotisme Anglais*'ini okudu[m]" yazmaktadır (Shennan, 1991, 698). Dahası, 1750'de St John'un *Idea of a Patriot King* adlı eserinin Fransızcaya çevrilmesinin ardından Fransız yazarları arasında toplumu vatanseverliğe özendiren makaleler yazma furusu ortaya çıkmıştır (Greenfeld, 2017, 247).

Louis de Jaucourt (1704-1779) da *Encyclopedie*'deki *patriotisme* (vatanseverlik) maddesini kavramın İngiliz menşei baz alarak yazmıştır. Jaucourt'un vatanseverlik tanımını, St. John'un *A Letter on the Spirit of Patriotism* eserinden aldığı ve yer yer St. John'un cümlelerini birebir Fransızcaya çevirerek aktardığı anlaşılmaktadır (Fletcher, 1973, 26). Jaucourt vatanseverliğin mükemmel biçimini, "insan ırkının haklarının eksiksiz bir biçimde bilincinde olmak" şeklinde tanımlamış ve vatanseverliğin insan ırkının haklarının yeryüzündeki tüm halklar için saygın

¹⁰ Fransızcadaki *patria* gibi İngilizce'de vatan kavramını karşılayan bir kavram olmadığı için Price, *our country* ifadesini kullanmakta ve kendi dillerinde *patria* gibi bir kavramın olmamasından da yakınmaktadır (Shennan, 1991, 695).

¹¹ Price bir anlamda sevgi hiyerarşisi kurarak bize yakınlık dereceleriyle orantılı olarak, insanlardan bazılarını diğerlerinden daha fazla ilgi duyduğumuzu kabul etmekte ve doğanın düzeni gereği bir kimsenin hayırseverliğinin kendisiyle başlayıp ailesine, dostlarına, daha sonra ülkesine ve son olarak da tüm insanlığa uzanması gerektiğini ileri sürmektedir (Duthille, 2012, 30).

olduğunu ileri sürmüştür (Jaucourt, 1765, 181). Jaucourt'un Encyclopedie'ye bir diğer katkısı olan *patriot* (vatansever) maddesinde ise İngiliz yazar Joseph Addison (1672-1719)'un 1712'de yazdığı Cato oyunundan vatanseverliğin tanımını içeren bir pasajı aktarmaktadır (Jaucourt, 1765, 181). Pasajın orijinali ise şu şekildedir: “*The firm patriot there - Who makes the welfare of mankind, his care*” (Sıkı vatansever odur ki - İnsanlığın refahını önemser) (Addison, t.y., 53).

Fransa'nın önemli ölçüde farklı siyasi yapısına rağmen, ortaya çıkan tartışma, giderek İngiltere'dekine oldukça benzer bir biçim almış görünmektedir. Nitekim Baron d'Holbach (1723-1789), “Gerçek vatanseverlik, sadece adil yasalarla yönetilen özgür vatandaşların mutlu ve birlik içinde oldukları ve yurttaşlarının saygısını ve sevgisini aradıkları ülkelerde bulunur” şeklinde yazmaktadır. Dolayısıyla sorun, özgürlüğün nasıl tanımlanacağına odaklanmaktadır. Fransızlar, mutlak monarşi rejimi altında gerçek vatansever olabilir miydi? Bourbon Restorasyonu (1814-1830), bir anlamda halkta vatanseverlik duygularını canlandıracak özgürlük rejimini tesis edebilmiştir. Fakat devrim öncesi durumda bu pek mümkün görünmemektedir. Çünkü sınıf farklılıkları belirgin olan bir toplumsal yapıda kralın eşitliği teşvik etmesi, öncelikle ayrıcalıklı sınıflar buna karşı çıkacağından mümkün görünmemektedir (Shennan, 1991, 698).

Fransız düşüncesinde vatanseverliğin gelişiminin izini sürmek de mümkündür. Örneğin Jacques-Bénigne Bossuet (1627-1704) devrimden tam 80 yıl önce, 1709'da yayınlanan *Politique tirée de l'Écriture sainte* adlı eserinde vatanseverliği “bütün halklara doğal gelen bir duygu” olarak tanımlar ki Bossuet'ye göre *patrie* “görmek, zenginlik, hayatın huzuru ve güvenliği; tek kelimeyle, bütün ilahi ve insani şeylerin topluluğu”dur (Greenfeld, 2017, 198).

Montesquieu (1689-1755) dönemine geldiğinde vatanseverliğin, Bossuet'in ona yüklediği muğlak tanımdan sıyrılarak cumhuriyetçi ideallerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Montesquieu devletin kanunları uygulamadığı durumlarda vatanseverlik erdeminin toplumsal ruhu korumak için gerekli olduğunu savunmaktadır (Shennan, 1991, 699). Montesquieu'nun düşüncesinde vatan sevgisinin özel bir yere sahip olduğu görülür. Nitekim *Kanunların Ruhunu* [1748] (2019) adlı eserinin daha ilk paragrafı, vatan sevgisini cumhuriyet rejiminin erdemi olarak tanımlar:

Bu eserin ilk dört kitabının anlaşılabilmesi için, cumhuriyet yönetiminde [siyasi] *erdem* olarak adlandırdığım şeyin vatan sevgisi, yani eşitlik sevgisi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. [...] Monarşiyi harekete geçiren mekanizma nasıl *onur* ise, cumhuriyetçi yönetimi harekete geçiren mekanizma da siyasi erdemdir. Bu nedenle ben, vatan ve eşitlik sevgisini *siyasi erdem* olarak adlandırdım. (Montesquieu, 2019, xxxiii)

Montesquieu'nun cumhuriyet rejiminin siyasi erdemi olarak tanımladığı vatan sevgisini, eşitlik sevgisi ve kanunlara duyulan sevgi ile bir kabul ettiği görülmekte ve cumhuriyet rejiminde, her şeyin üstünde tuttuğu bu erdemlerin eğitim yoluyla gelecek kuşaklara aktarılmasını salık vermektedir. “Her şey, cumhuriyet yönetiminde bu sevgiyi tesis etmeye bağlıdır. Eğitim bu sevgiyi esinlemeye özen göstermelidir” (Montesquieu, 2019, 45).

Montesquieu'nun düşüncesinde vatan sevgisi, cumhuriyet rejimine ait bir erdem olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla monarşiyle yönetilen Fransa için vatanseverliğin imkânı sınırlıdır. Bu noktada Montesquieu'nun yaklaşımı, hükümdarın tebaanın haklarına saygılı olması gerektiğini belirtmekten ibaret kalmaktadır (Shennan, 1991, 699).

Rousseau, monarşinin ve Kilisenin gerileyişini fark ederek vatanseverlik yoluyla vatandaşları devlete bağlayacak yeni bir mekanizma geliştirmeye çalışmıştır. Toplum sözleşmesi düşüncesinde ifadesini bulan bu mekanizma, vatandaşların ülkelerine sevgisini beyan etmelerini, yasalarını ve hukuk düzenini kabul etmelerini ve gerektiğinde ülkeleri için fedakarlıkta bulunmaya istekli olmalarını gerektirmektedir (Shennan, 1991, 700). Bu bağlamda Fransız düşüncesinde vatanseverliğin İngilizcedeki anlamına yaklaştığını söylemek mümkündür (Greenfeld, 2017, 254).

Rousseau'nun vatanseverlik düşüncesine odaklanmak gerekir. Nitekim Rousseau, hem genel irade kavramıyla Fransız Devrimi sonrasında inşa edilen siyasal-toplumsal yapının en önemli düşünce temsilcisi olmuş hem de vatanseverliğin bu genel iradeyle ilgisini kurarak tam teşekküllü bir vatanseverlik düşüncesi inşa etmiştir. Editörlüğü Diderot ve d'Alembert tarafından yapılan *Encyclopédie*'nin (1755) beşinci cildinde yer alan ve İsmet Birkan tarafından *Ekonomi Politik* (2005) adıyla kitaplaştırılarak Türkçeye tercüme edilen *Discourse on Political Economy* başlıklı makalesinde Rousseau, vatanseverliğin önemine dikkat çekmektedir. Rousseau'ya göre vatanseverlik, hukuk ve genel irade ile birlikte toplumda meydana gelebilecek hastalık hallerinin önlenmesi için hükümetin koruması gereken şeylerdendir. En büyük erdemler, vatan sevgisi uğruna ortaya çıkmakta ve bu sevgi, erdeme onu tutkuların en soylusu yapan bir enerji vermektedir. Dolayısıyla eğer halkın erdemli olmasını istiyorsak öncelikle onlara vatani sevdirmekle işe başlamalıyız ki bunun yolu eğitimden geçmektedir. Ki bu eğitim, bireysel ya da özel bir eğitim olamaz. Ancak çocukluktan itibaren devlet eliyle verilen ve tüm toplumu kapsayan bir eğitim, vatan sevgisini aşılabilir.

Ruhlara millî bir şekil kazandıran, eğilimleriyle, tutkuyla, zorunlulukla vatansever olmaları için fikir ve zevklerini yönlendirmesi gereken şey eğitimidir. Bir çocuk gözlerini açtığı anda anavatanı görmeli ve ölüme kadar ondan başka bir şey görmemelidir. Her gerçek cumhuriyetçi, anasının sütüyle birlikte vatan sevgisini, yani yasaları ve özgürlüğü emer. Bu aşk onun bütün varlığını oluşturur; sadece vatani görür, sadece onun için yaşar; yalnız kalır kalmaz bir hiçtir: artık anavatanı kalmaz, artık yoktur ve eğer ölmediyse, ölüden beterdir. Milli eğitim sadece hür insanlara aittir; ortak bir varlığa sahip olan ve Kanunla gerçekten birbirine bağlı olanlar sadece onlardır (Rousseau, 1990b, 179).

Gerek kamusal eğitimin çocukluktan itibaren verilmesi gerekse bireysel fikir ve zevklerin genel iradeyle uyumlu hale getirilmesi, her yurttaşta var olan kendini sevmeye ile ortak benliği sevmeye arasındaki çatışmayı ortadan kaldırır (Ağaoğulları, 2010, 156). Fakat Rousseau'ya göre vatan, topluma yabancılar için verebileceğinden daha fazla bir şey vermiyorsa, toplumun da vatani sevmesi mümkün değildir. Bu yüzden devlet, halkına öncelikle yurttaş güvenliğinden yararlanmayı; malları, canları ve özgürlüklerini teminat altına almayı garanti etmelidir. O hâlde yöneticiler de yurttaşlarına saygılı olarak kendi saygınlıklarını teminat altına alabilirler ve yine yurttaşlarının özgürlüğüne saygılı olarak kendi güç ve iktidarlarını artırabilirler. Bunları teminat altına alabilmenin öncelikli yolu, toplumda servet dağılımındaki aşırı eşitsizliği önlemek ve yasaların gücünü toplumun tüm kesimlerine eşit bir şekilde uygulamak suretiyle adaleti sağlamaktır. Böylece vatan, yurttaşların ortak anası haline gelir. Yurttaşlar da

kendilerini evlerinde hissedecek ölçüde yönetime katılmak ve yasal güvencelere sahip olmak dolayısıyla vatanlarına bağlılık gösterirler (Rousseau, 1999, 17-21). Rousseau, bu konudaki düşüncelerini oldukça açık bir şekilde dile getirmektedir: “Özel mülkiyeti [...] kısıtlayan, yönlendiren, boyun eğdiren ve her zaman kamu yararına tabi tutan bir ölçü, kural, fren oluşturmak amacındayım. Tek kelimeyle, devletin mülkünün olabildiğince büyük, güçlü ve vatandaşların mülkünün olabildiğince küçük, zayıf olmasını istiyorum.” (Rousseau, 1990b, 148).

Vatan sevgisi, halkın aydınlanmasını ve böylece toplumsal bir bedende el birliği ederek bütünün gücünü doruğa ulaştırmasını sağlayacak en önemli araçtır. Yurttaşların güçlü bir vatanseverlik duygusuyla donatılması, ortak bir kültürün yaratılarak bunun yurttaşlar tarafından içselleştirilmesini ve bu sayede tek tek bireysel iradelerin genel iradeyle uyumlu hale getirilmesini sağlayacaktır. Vatan imgesi sayesinde bir duygudaşlık oluşturan bireyler, bu sayede kendilerini oluşturdukları bütünün ayrılmaz bir parçası haline getirirler. Ancak bu suretle bireyler erdemli yurttaşlara; toplum ise duygu ve düşünce birliğine sahip (ileride adına Fransız ulusu denilecek) bir bütüne dönüşebilir (Ağaoğulları, 2010, 153).

İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı [1755] (1990) adlı eserinde Rousseau, ulusları birbirinden ayıran hayali sınırları aşarak yaratıcının örneğine uygun bir şekilde tüm insanlığı kuşatan kozmopolit ruhun ve doğal merhametin yerini devletlerin ve bu devletler arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere devletler hukukunun aldığını belirtir (Rousseau, 1990a, 156-157). Dolayısıyla Rousseau, aydınlanmanın kozmopolit ideallerini vatanseverliğin gelişimi önünde bir engel görerek mahkûm eder (Ağaoğulları, 2010, 154).

Şu hâlde on sekizinci yüzyıl öncesinde monarşi ile olan ilgisi göz önünde alındığında, vatanseverliğin Fransa’da geçirdiği anlam dönüşümü de anlaşılacaktır. Nitekim on sekizinci yüzyıl öncesinde Fransa Krallığı’nı savunmak uğruna ölmeye gönüllü olmak ve bu gönüllülüğü Fransız tebaası olan herkesten beklemek anlamındaki vatanseverlik, on sekizinci yüzyıla gelindiğinde İngiliz menşeli vatanseverlik düşüncesinin etkisiyle ortadan kaybolmuştur. Dolayısıyla d’Argenson, d’Holbach, Montesquieu ve Rousseau gibi Fransız düşünürlerin vatanseverliğe yaklaşımı, aslında Fransız Devriminden sonra *Ancien Régime* olarak ifade edilecek mutlak monarşinin değerler dünyasının yetersizliğini de göstermektedir. Nitekim İngiltere’de bir ölçüde halk, parlamento yoluyla siyasete aktif olarak katılabildiği bir ortamda dahi halkın özgürlüğünü ve yönetime katılımını talep eden vatanseverlik düşüncesi tartışma konusu olmuşken siyasi düzeni pasif olarak kabul etmek durumunda olan Fransız halkında böyle bir tartışmanın ve talebin oluşmaması beklenemezdi. Dolayısıyla Fransız halkının bu kabil taleplerine monarşinin cevap vermemesi ya da verememesi, devrime giden sürecin en önemli bileşenlerinden biri olmuştur.

Devrim sonrasında ise vatanseverliğin *anavatanı* artık Fransa olacaktır. Ardından Fransız Devrim Savaşları ve 1830 ve 1848 Devrimleri yoluyla da tüm Avrupa sathına yayılacaktır. Bu süreçte milliyetçilikle de eklenilen vatanseverlik, zamanla milliyetçi düşünce içinde eriyerek milliyetçiliğin bir bileşeni olarak görülecektir.

3. Fransız Devrimi Sürecinde Vatanseverlik

Vatanseverliğin Fransız Devrimi ve sonrasındaki gelişimi hususuna gelmeden önce, konu ile ilgili şu noktanın altını çizmekte yarar vardır: devrim öncesinde ve devrim sırasında vatanseverlik, on sekizinci yüzyılda taşıdığı anlama paralel olarak siyasi özgürlük mücadelesine karşılık gelen bir anlama sahiptir (Greenfeld, 2017, 254). Bu sebeple, Avrupa sathında merkezi ve mutlak monarşilere karşı gelişen ve daha fazla siyasi hak ve özgürlük talep eden her türlü halk hareketi, Fransızlar tarafından övülerek kutsanmış ve bu tür hareketleri başlatan Fransa dışındaki tüm halk kitleleri, Fransızlarla ortak amacı haiz *kardeşler* olarak görülmüştür ki nitekim Fransız Devriminin *eşitlik* ve *özgürlük* ile birlikte üçüncü sloganı *kardeşlik* olmuştur. Fakat devrim sonrasında ortaya çıkan terör dönemiyle birlikte, Fransa dışındaki halk kitleleriyle kurulan özdeşlik, yerini dışlama ve hatta düşmanlığa bırakmıştır. Bu süreçte özellikle -ileride değinilecek olan- Alman baronu Anacharsis Cloots (1755-1794)'un idamı sembolik anlamda bir dönüm noktası olarak görülebilir. Dolayısıyla eğer vatanseverliğin dışlayıcı karakter kazanarak Milliyetçilikle eklenmesi sürecini bir noktadan başlatmak gerekirse, Cloots'un idamı bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Devrim sürecinde vatanseverliğin durumunu ele almadan önce devrime yol açan temel etkenler üzerinde durmak da devrim ve vatanseverlik düşüncesi arasındaki bağlantıyı kurmaya yardımcı olacaktır.

Fransız Devrimine yol açan temel sebeplerin ne olduğu ve devrimin neden gerçekleştiği türünden sorulara devrim üzerine yazılmış sayısız çalışmada cevap aranmıştır.¹² Fakat sebep ne olursa olsun Fransız halkı artık mevcut düzene başkaldırmıştır. "Halk bir kez coşmaya görsün; onun artık nasıl durulabileceği bilinmez; aynı şekilde, durgunken de nasıl karışacağı kestirilemez." (Bryère, 2022, 192).

1788'de Fransız monarşisinin -1614'ten bu yana *États Généraux*'yu toplantıya çağırmasına yol açacak şekilde- büyük bir krize sürüklenmesi, Fransız Devriminin kabul görmüş en genelgeçer sebebi olarak görülebilir (Hobsbawm, 2009, 3). Dolayısıyla devlet sisteminin kendini yenileyememesi sebebiyle zaten ortaya çıkmış bulunan ekonomik ve toplumsal krizin giderek derinleşmesi ve devletin bu krizi önleyememiş olması, devrime giden süreci özetlemektedir. Devrim öncesinde Fransa'da ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik problemler, dönemin bütün erken-modern devletlerinde zaten ortaya çıkabilecek türden problemlerdir. Fakat Fransa Devleti'nin bu tür problemleri aşacak kapasitede toplumsal işlerliğe sahip olamaması ve devletin işleyişinin tıkanmış olması, devrime giden sürecin en başta gelen sebebi olarak görülebilir. Öyleyse devletin işleyişindeki tıkanmanın temelinde ne vardı? Bu sorunun cevabı, erken-modern devletlerin temel karakteristiğinde aranmalıdır. Feodal dönemin yerleşik devlet gelirlerinin erken-modern devletlerde görülen bürokrasinin hızlı gelişimi ve yayılcı askeri girişimler sebebiyle ortaya çıkan yetersizliği, devletin gelirlerini artırmasını gerektirmiştir (Braun, 1975, 245; Durgun, 2021, 62-63).

Fransa özelinde, devletin dış ticaret gelirlerinin yetersizliği sebebiyle talep edilen bu gelirler, çoğunlukla vergiler yoluyla halkın omzuna yüklenmiştir. Öte yandan bir dereceye kadar burjuvazinin bağımsız gelişimini sağlayacak düzeyde sermaye birikiminin oluşmasıyla

¹² Peter Dayies'in *The Debate on the French Revolution* (2006) adlı eseri, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Fransız Devrimine dair tarihçiler arasındaki tartışmalara odaklanmaktadır. Bir "tarihler tarihi" olan bu eser; Burke, Thiers, Guizot, Michelet, Tocqueville, Paine gibi Fransız Devrimine ilk tepkileri veren dönemin düşünürlerine yer verdikten sonra Liberallerden Muhafazakarlara ve Marksistlerden Revizyonistlere kadar genel olarak devrimci tarih yazımı içinde başlıca figürler olarak bilinen tarihçilere odaklanmaktadır (Burrows, 2009, 346).

kentleşme ve toplumsal mobilizasyon da giderek artmıştır. Bunun doğurduğu temel sonuç ise geleneksel toplumsal sistemin değişime zorlanması olmuştur. Bu noktada burjuvazinin tek başına değişimi sağlayacak kadar güçlü olmaması ve devletin değişim talebine direnmesi, sistemin tıkanmasına yol açan en temel etkenler olarak görülebilir. Konuya ekonomik sorunlar açısından bakıldığında, aslında XVI. Louis'nin reformlar yoluyla toplumu rahatlatma çabasında olduğu da görülmektedir. Fakat soylular ve din adamlarından oluşan imtiyazlı sınıfların krala muhalefeti, bu reformları başarısız kılmıştır (Durgun, 2021, 62-63, 69, 71).

Öteden beri var olan ekonomik ve siyasi bunalımların yanında; 1788-89 kış aylarının olağan dışı çetin geçmesinden ve sonrasında yaşanan sel ve fırtınaların mahsulü yok etmesinden dolayı -1787'de serbest tahıl ihracatına izin verilmesi sebebiyle rezervler zaten düşük olduğu için- kaçınılmaz sonuç, 1789 hasadından önceki ayların daha da ciddi ekonomik bunalımlar getirmesi olmuştur. Ekmek fiyatları yükselmiş; tüketiciler gelirlerinin çoğunu gıdaya harcadıkça diğer mallara olan talep düşmüştür. 1786'da yapılan ticari anlaşma uyarınca ortaya çıkan İngiliz rekabeti sebebiyle zaten zor durumda olan imalatçılar iflasa sürüklenmiş; tam da ekmek fiyatlarının yükselmeye başladığı dönemde yaygın işten çıkarmalar yaşanmıştır (Doyle, 2001, 37). Sonuçta, devrime giden süreçte yaşanan olayların kontrolden çıkması ve artık geriye dönüşün imkânsız hale gelmesi, belki de başlangıçta monarşinin değişimine yönelik herhangi bir kitlesel talebi olmayan Fransız halkının devrimi gerçekleştirmesiyle sonuçlanmıştır.

Tahıl kıtlığının ve ekonomik sorunların bir isyana dönüşmesi, aslında Fransa için yeni bir olgu değildir. 1775 yılında aynı nedenlere dayalı bir isyan hareketi zaten yaşanmıştı. Fakat 1775 yılında veya sonrasında yaşanan isyanların neden 1789'daki gibi bir devrime dönüşmediği sorusuna verilecek cevap, bu çalışma açısından anlamlıdır. Zira 1789'da Fransa'da halkın siyasi bilincinde 1775'te var olmayan bir boyutu ortaya çıkmıştı: Günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi imkânları kazanabilmek için kitlelerin sadece tüccarlara ya da firincılara karşı bir politik mücadelesi yeterli değildi; hükümete karşı da politik mücadele verilmeliydi. Bu bilinç, ileride farklı toplumsal tabakaları devrim idealleri altında birleştirmeyi sağlayacak toplumsal birlik düşüncesine de temel oluşturmuştur (Rudè, 2020, 52). Ancak ileride şekillenecek olan bu toplumsal birlik düşüncesi sayesinde devrimin kardeşlik ilkesi ortaya çıkacak ve Fransız vatanının yurttaşları, bu toplumsal birlik düşüncesi çatısı altında bir araya gelecektir.

Öte yandan Fransız Devrimi, esasında -dolaylı açıdan da olsa- bir burjuva devrimidir (Hobsbawm, 2009, 10). Nitekim geleneksel toplumsal sistemi çözülmeye zorlayan şey, burjuva sınıfının gelişimi olmuştur¹³. Fakat devrim sürecinin -en azından devrimin erken dönemindeki- gelişimi, bir diğer hoşnutsuz sınıf olan köylünün de etkisiyle gerçekleşmiştir. Sonuç olarak burjuva devrimini *Baldırıcıplaklar*¹⁴ yapmış; fakat köylüler de bu devrimin nereye kadar gidebileceğini belirlemiştir (Moore, 2012, 149).

¹³ Hobsbawm (2009, 10) devrimin bir burjuva devrimi olduğunu, burjuva sınıfının gelişimine bağlayarak dolaylı yoldan kabul eder. Dolayısıyla devrim, burjuva sınıfının kendi sınıf bilinci içinde ve kendi başına gerçekleştirdiği bir devrim değildir. Fransız Devrimi'nin bu anlamda dolaylı bir burjuva devrimi olduğu düşüncesini devrim üzerine çalışmalarıyla tanınan William H. Sewell ve Colin Jones da paylaşmaktadır. Hatta Swell (1999, 143)'e göre Emmanuel-Joseph Sieyès'in *Üçüncü Sınıf Nedir?* adlı çalışması, *burjuva ideolojisini* temsil etmektedir. Ayrıca, "Burjuvazi, kendi potansiyeli duygusuyla ayrı bir sınıf oluşturmamıştır. Ancak bu, egemen seçkinlerin büyük bölümünün [...] burjuva çıkarlarından etkilenmediği anlamına da gelmemektedir" (Jones, 1998, 157).

¹⁴ Baldırıcıplaklar ya da Fransızca tabirle Sans-culottes, Fransız Devrimi'nin simge karakterleri ve devrimin öncüleridirler. Baldırıcıplakların kendilerini *namuslu vatanseverler* olarak tanımlamaları ise o dönemde vatanseverliğin anlam çerçevesine dair ipuçları sunmaktadır.

Devrim döneminin burjuvası; anayasacılık, kişisel hak ve özgürlüklerin güvenceye alınması, laik devlet ve vergi verenlerin yönetimde söz hakkına sahip olması gibi birtakım ideallere inanmış bir sınıf görünümündedir. Bununla birlikte, bu sınıf sırf kendi çıkarlarını değil; -sonradan adına Fransız ulusu denilecek olan- halkın genel iradesini temsil etme iddiasında olmuştur (Hobsbawm, 2020, 69). 1789 yazına kadar olan süreçte bu iddianın sahibi olan burjuvazi, *États Généraux*'ta aristokratlarla çatışma halindeki grubu ifade etmek amacıyla *vatanseverler* olarak tanımlanmıştır. Bu çatışma durumu, on sekizinci yüzyıl ortasından itibaren diğer Batı Avrupa ülkelerinde de görülen anayasa mücadelelerine benzemektedir (Hobsbawm, 2009, 165).

Görüldüğü üzere Fransız Devrimi öncesinde vatanseverlik düşüncesi, İngiltere örneğinde olduğu gibi doğrudan anayasal taleplerle ilişkilendirilmiş değilse de monarşiye ve dolayısıyla ona yakın olan imtiyazlı sınıflara karşı bir muhalefeti ifade etmektedir.

Moore'un da ifade ettiği gibi muhtemelen devrim gerçekleşmemiş olsaydı Fransa'yı ana hatlarıyla Alman ya da Japon tecrübesine benzer bir gelişmeyle tepeden inme ve tutucu bir modernleşme süreci bekliyor olabilirdi. Dolayısıyla devrim süreci, her ne kadar doğrudan anayasal taleplerle ve haliyle -İngiltere'deki gibi- vatansever saiklerle bağlantılı olarak ortaya çıkmamış olsa da sonuçta kontrolden çıkan devrim sürecinde yaşanan gelişmeler, vatanseverlikle yakından ilgili olmuştur (Moore, 2012, 148).

Devrimden sonra toplanan meclise sahip çıkan orta sınıflar, mutlak monarşiye karşı çıkarak bir anayasa ile kralın yetkilerinin sınırlandırılmasını; vergilerin azaltılarak düzenli vergiler haline getirilmesini; iç gümrük duvarlarının indirilmesini ve basın özgürlüğünü istemişlerdir (Sander, 2012, 164). Birbirine yakından ilgili bu taleplerden ilki, on sekizinci yüzyılda vatanseverliğin mutlak monarşilere karşı özgürlük mücadelesi anlamını tam olarak karşılamaktadır. Dolayısıyla, tüm aşırılıklarıyla birlikte bu taleplerin hepsinin gerçekleştiği devrim sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda, vatanseverliğin yeni *anavatanı* Fransa olmuştur. Öyle ki devrim sonrasında gündelik hayatta vatanseverliğin pek çok imgelemine bulmak mümkündür. Örneğin yeni devrim takviminin yıl sonunda yer alan beş günlük tatil, *vatansever tatiller* şeklinde nitelenerek her bir gün *erdem, deha, emek, kanaat* ve *mükafat günü* olarak adlandırılmıştır. Devrim adına yapılan tüm festivaller de *vatansever festivaller* olarak ifade edilmiştir. Üreme, kamusal bir görev addedilerek bekarlık vatansever olmamakla özdeşleştirilmiştir. Örneğin devrimi kutsayan bir geçit töreninde "Kadın yurttaşlar! Vatanınıza çocuk verin!" yazan pankartlar görmek mümkündür (Darnton, 2020, 16, 22-23).

Fransa'da gündelik hayatta dahi yerleşiklik kazanan vatanseverlik düşüncesi Fransa'dan da tüm Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Fransa'da kurucu meclisin yayınladığı *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*, bu ihracın araçlarından birisi olmuştur. Nitekim bu bildiri insanların özgür ve yasalar önünde eşit olması, basın özgürlüğü, özel mülkiyetin dokunulmazlığı gibi tüm Avrupa sathına yayılmaya elverişli genel ve evrensel ilkeleri içermektedir.

Fransa'dan kaçan soyluların birtakım uluslararası bağlantılarını kullanarak devrime karşı bir savaş açma hazırlığına girişmeleri sonucunda diğer Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı savaş açabileceklerini gösteren birtakım gelişmeler, 1792'de Fransa'nın Avusturya ve Prusya'ya savaş açmasıyla sonuçlanmıştır (Sander, 2012, 165). Bu durum karşısında Avrupa, kabaca monarşi yanlıları ve *vatanseverler* olarak tanımlanabilecek bir bölünmeyle karşı karşıya gelmiştir. Fakat Fransa'nın devrim savaşlarındaki tutumu, böylesi bir bölünmenin derinleşmesini imkânsız hale getirmiştir. Savaşlar sonucu Fransız hakimiyetine giren yerlerde monarşiler yıkılarak yerine cumhuriyet rejimleri getirilmiştir. Fakat Fransa'nın tüm bu savaşları

finans etmek ve ekonomiyi toparlamak için “kurtardığı” yerlerde halkı yağmalaması, “özgürlük yolunda kutsal savaş” algısını yıkarak bu savaşların Fransız monarşisinin savaşlarıyla bir görülmesine sebep olmuştur (Sander, 2012, 167). Bu süreçte Fransa içinde de devrimi savunma ve yayma ideali Fransa’yı savunma düşüncesiyle yer değiştirince Fransız ulus bilinci öne çıkmaya başlamış (Aydın, 2013, 237) ve başlangıçta Jakobenlerin benimsediği vatanın birliği ve Fransız vatandaşlarının siyasi ve toplumsal kardeşliği fikri¹⁵, zamanla Fransız kültürünün saflığı ve Fransızcanın üstünlüğü vurgusuna yerini bırakarak etnik ve dilsel milliyetçilik gücü kazanmıştır. Devrimin önde gelen isimlerinden Jakobenlerin lideri Robespierre’in Ocak 1794’te, Cloots’un idamından yalnızca iki ay önce yaptığı bir konuşmada devrimin düşmanlarının Fransızların düşmanlarına dönüşmesinin somut bir örneğini bulmak mümkündür: “Bir Fransız olarak, halkın bir temsilcisi olarak, İngiliz halkından nefret ettiğimi ilan ediyorum (alkışlar). Yurttaşlarıma ona karşı nefretini elimden geldiğince arttıracam. Onların ne düşündüğü umrumda değil! Benim tek umudum askerlerimiz ve Fransızların İngilizlere duyduğu derin nefrettir.” (Hont, 1994, s. 225).

Hem içeride Fransa’nın tutumu hem de dışarıda Fransız ordularına karşı algıdaki değişim, milliyetçiliğin gelişiminde önemli bir rol oynamakla birlikte vatanseverliğin mevcut anlamının değişmesine de yol açan temel etken olmuştur. Nitekim bu süreçte ortak mitler, tarihi anılar, halk kültürü gibi unsurlarla birlikte ortak bir anavatan fikri, şekillenmekte olan ulusal kimliğin ve yükselen milliyetçiliğin temel özelliklerinden birisi haline gelmiştir (Smith, 1991, 13-14).

Devrim Savaşlarına bakıştaki değişimin yaşandığı bu süreçte Fransa içinde yaşanan gelişmeler de dışarıdaki algı dönüşümüne paralel bir seyir izlemiştir. Alman baronu Anacharsis Cloots’un 1794’te idamına giden süreç, bu gelişmeleri örneklemektedir. Paris’te eğitim gördükten sonra ülkesine dönen Cloots, devrimin patlak vermesiyle *evrensel bir uluslar ailesi* hayalini gerçekleştirme ümidiyle tekrar Paris’e dönerek 1790’da Kurucu Meclis’e girmiş ve meclisteki 36 yabancı içinde en önde gelen isimlerden birisi olmuştur. 1792’de Ulusal Konvansiyon’da da yer almasına rağmen Cloots’un evrensel kardeşlik ideali, yukarıda bahsedilen dışarıdaki Fransız ordusuna karşı algıdaki değişimin içeride de dış düşman algısının değişimine sebep olmasıyla çekiciliğini yitirmeye başlamıştır. Nitekim artık Fransa’nın düşmanları sadece monarşiler değil; aynı zamanda monarşilerin hakimiyeti altındaki *uluslar* olmuştur. Dolayısıyla devrim hükümeti de vatanseverliği giderek kendisine sadakatle özdeşleştirmiştir. Sonunda Cloots, “bir Alman baronu vatansever olabilir mi?” denilerek yargılanmış ve masumiyeti bariz bir şekilde ortada olmasına rağmen 24 Mart 1794’te idam edilmiştir (Shennan, 1991, 701). Şu hâlde vatanseverliğin başlangıçtaki anlamını yitirme ve dışlayıcı karakter kazanarak milliyetçilikle eklemlenmesi sürecini -sembolik olarak- Cloots’un idamı ile başlatmak mümkün görünmektedir. Bu sembolik başlangıç tarihinden itibaren ise vatanseverliğin milliyetçilikle olan ilişkisi, başka bir çalışmanın konusu olmalıdır.

¹⁵ Fransız Jakobin Maximilien Robespierre (1758-1794)’in şu satırları, bu düşünceleri en iyi şekilde yansıtmaktadır: “Evet, içinde yaşadığımız ve doğanın sevgiyle okşadığı bu keyifli topraklar, özgürlük ve mutluluğun coğrafyası haline getirildi; Bu duyarlı ve gururlu insanlar gerçekten şan için doğmuşlardır; Vatanım, kader beni yabancı ve uzak bir memlekette dünyaya getirseydi, senin esenliğin dileklerle sürekli cennete seslenirdim, senin savaşların ve faziletlerinin anlatılmasıyla gözyaşlarına boğulurdum; Dikkatli ruhum, şanlı devrimimizin tüm hareketlerini huzursuz bir şevkle takip ederdi; yurttaşlarınızın kaderini kıskanırdım; temsilcilerinizin kaderini kıskanırdım. Ben Fransızım, ben sizin temsilcilerinizden biriyim; Yüce insanlar! Bütün varlığımın fedakarlıklarını kabul edin; Aranızda doğan adama ne mutlu; Senin mutluluğun için ölebilene ne mutlu.” (Kohn, 1950,21).

5. Sonuç

Bu çalışmada, ilk olarak vatan kavramının ve vatanseverliğin Antik dönemdeki dinî anlamının hem Antik Yunan'da hem de Roma'da sekülerleşme süreçleri tartışılmış ve bu bağlamda vatanseverliğin siyasi ilahiyatın da bir konusu olduğu ortaya konmuştur. Ardından on sekizinci yüzyılda vatanseverliğin siyasallaşması süreci konu edilerek vatanseverliğin siyasal bir kavram olarak ortaya çıkışına zemin hazırlayan tarihsel gelişmelere değinilmiştir. Ardından İngiltere'de kavramın siyasal anlamda kullanımının ortaya çıkışı ve gelişim süreci tartışıldıktan sonra Fransa'ya intikali ve Fransız siyasi düşüncesindeki izdüşümleri aktarılmıştır. Son olarak vatanseverliğin Fransız Devrimi sürecindeki konumu ve rolü değerlendirilmiştir.

Bir bütün olarak bakıldığında vatanseverlik, Antik dönemlerden beri var olan bir kavram olmakla birlikte onun siyasal bir anlam kazanarak sınırlı yönetim, siyasi özgürlük ve sivil ve siyasal haklar ekseninde bir düşünce haline gelerek siyasal anlam kazanması süreci, ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Kısa bir sürede, Fransa'nın toplumsal ve siyasi yapı olarak İngiltere'den son derece farklı bir görünüme sahip olmasına rağmen Fransa'da da bir ve aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu bakımdan siyasal bir düşünce olarak vatanseverliğin, ulus-üstü ve en azından Avrupa sathında giderek evrenselleşen bir düşünce sistemi olduğu söylenebilir. Nitekim Fransız Devrimine giden süreç ve sonrasında devrim ideallerinin tüm Avrupa sathına yayılması fikri, bunu doğrulamaktadır.

Öte yandan vatanseverlik düşüncesi, siyasal anlam kazanmasıyla birlikte, modern ideolojilerin bir öncülü olarak da görülebilir. Nitekim on dokuzuncu yüzyılı etkisi altına alan modern ideolojilerin her biri, öncelikle bir kralın tebaası olmak yerine bir devletin yurttaşları olmak anlamında insanların siyasal özgürlüğü ve eşitliği noktasında hemfikir olarak mutlakiyetçiliği reddetmektedir. Bu özgürlük ve eşitlik talebi ile mutlakiyetçiliğin reddi de vatanseverlik düşüncesine dayanmaktadır.

Fakat Fransız Devrim Savaşlarının ve Napolyon Savaşlarının sonucunda devrimin dışlayıcı karakter kazanması ve sonrasında giderek yükselen milliyetçilik, vatansever ideallerin gölgede kalmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Alman baronu Cloots'un idamının sembolik önemi, vurgulanmaya değerdir. Cloots'un idamı, vatanseverliğin milliyetçiliğin eksenine girmesinin de sembolik başlangıcı kabul edilebilir. Bu noktadan itibaren vatanseverlik, zamanla milliyetçiliğe tevیل edilecek ve giderek milliyetçiliğin ekseninde bir sıfat olarak görülecektir.

Son tahlilde vatanseverlik, Antik dönemlerden beri var olan bir kavram olmakla birlikte onun siyasal anlam kazanması süreci esasen on sekizinci yüzyıla rastlamaktadır. Bu bakımdan on sekizinci yüzyıl, vatanseverliğin altın çağı olarak nitelendirilebilir. Ancak Fransız Devrimi sonrasında siyasi bir program olarak milliyetçiliğin yükselişi, vatanseverliğin giderek milliyetçiliğin gölgesinde kaldığı bir düşünsel atmosferin de başlangıcı olmuştur. Bu dönemden itibaren vatanseverlik, milliyetçiliğin ekseninde bir sıfat halini almış ve on sekizinci yüzyıl düşünce dünyasındaki aslı rolü, talî bir role evrilmiştir. Bu nedenle günümüzde vatanseverlik ve milliyetçilik sıklıkla birbiri yerine kullanılabilen kavramlar haline gelmiştir. Bunun yansımalarını gündelik konuşmalardan akademik metinlere kadar pek çok düzeyde ve her alanda görmek mümkündür.

Öte yandan günümüzde vatanseverliğin ve milliyetçiliğin birbirinden ayırt edilmesi gereken düşünce gelenekleri olduğuna ve ikisi arasında uzlaşmaz farklılıklar bulunduğuna dair Maurizio Viroli, Jürgen Habermas ve John Schaar gibi çağdaş cumhuriyetçi düşünürlerin ortaya attığı iddialar da vatanseverliğin bu tarihsel maluliyetinin güncel bir rövanşı olarak okunabilir.

Kaynakça

- Addison, J. (t.y.), *Cato, A Tragedy*. John Wood.
- Ağaoğulları, M. A. (2010), *Ulus-devlet ya da halkın egemenliği*, İmge Kitabevi.
- Ashley-Cooper, A. (2003), *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times*, (Ed. L. E. Klein), Cambridge University Press.
- Aydın, S. (2013), "Milliyetçilik". (Ed. Ö. Çaha & B. Şahin), *Dünyada ve Türkiye'de siyasal ideolojiler*, Orion Kitabevi: 225-289.
- Billig, M. (2002), *Banal Milliyetçilik*, Gelenek.
- Black, J. (2020), *Kısa İngiltere Tarihi*, Say Yayınları.
- Braun, R. (1975), "Taxation, Sociopolitical Structure, and State-Building: Great Britain and Brandenburg-Prussia". (Ed. C. Tilly), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press: 243-327
- Bruyère, J. D. L. (2022), *Karakterler Yahut Çağın Töreleri*, Telemak Kitap.
- Bruyère, J. D. L. (t.y.), *The "Characters" of Jean De La Bruyere*, Scribner & Welford.
- Burrows, S. (2009), "The Debate on the French Revolution". *French Studies*, C. 63, S.3: 345-346.
- Dann, O. (1988), "Introduction". (Ed. O. Dann & J. Dinwiddy), *Nationalism in the Age of the French Revolution*, The Hambledon Press: 1-12.
- Darnton, R. (2020), *Fransız Devrimi'nde Devrimci Olan Neydi?*, zoomkitap.
- Demirhan, A. (2018), "Patria'dan Patriot'a: Batılı 'Vatan' Kavrayışı Üzerine Bazı Sorular", *Muhafazakâr Düşünce*, C. 15, S. 55: 187-209.
- Dinwiddy, J. (1988), "England". (Ed. O. Dann & J. Dinwiddy), *Nationalism in the Age of the French Revolution*, The Hambledon Press: 53-70.
- Doyle, W. (2001), *The French Revolution: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
- Durgun, F. (2021), *Modern Avrupa Tarihini Yeniden Düşünmek Aydınlanmadan 19. yüzyıl sonuna*, Ketebe Yayınları.
- Duthille, R. (2012), "Richard Price on Patriotism and Universal Benevolence", *Enlightenment and Dissent*, S. 28: 24-41.
- Fénelon, F. (1967), *Telemakhos'un Başından Geçenler*, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Fletcher, D. J. (1973), "The Chevalier de Jaucourt and the English Sources of the Encyclopedic Article "Patriote"". *Diderot Studies*, S. 16: 23-34.
- Gökalp B. & Özler, H. (2021), "İki Muhayyile: İmparatorluk ve Ulus Devlet", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 16, S. 2: 155-171.
- Greenfeld, L. (2017), *Milliyetçilik: Moderniteye Giden Beş Yol*, Alfa Yayınları.
- Hazard, P. (1996), *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, Ötüken Neşriyat.
- Hobsbawm, E. J. (2009), *Fransız Devrimi'ne Bakış: İki Yüzyıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, E. J. (2020), *Devrim Çağı 1789-1848*, Dost Kitabevi Yayınları.
- Hont, I. (1994), "The Permanent Crisis of a Divided Mankind: 'Contemporary Crisis of the Nation State' in Historical Perspective", *Political Studies*, S. 42: 166-231.
- İncil. (2008), *Online İncil*. <https://www.bible.com/tr/bible/170/JHN.18.36.TCLO2>
- Jaucourt, L. (1765), "PATRIOTISME". (Ed. D. Diderot & J. le R. d'Alembert), *Encyclopédie, Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une Société de Gens de lettres*, C. 12, S. 181.

- Jones, C. (1998), "Bourgeois Revolution Revivified", *The French Revolution Recent Debates & New Controversies*, Routledge: 157-191.
- Kantorowicz, E. H. (2000), "Orta Çağ Siyasi Düşüncesinde "vatan için ölmek - Pro patria mori"", (Ed. C. B. Akal), *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi Yayınları: 109-128.
- Kantorowicz, E. H. (2018), *Kralın İki Bedeni*, BilgeSu Yayıncılık.
- Kohn, H. (1950), "Napoleon and the Age of Nationalism". *The Journal of Modern History*, C. 22, S.1: 21-37.
- Koselleck, R. (2009), *Kavramlar Tarihi Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatigi Üzerine Araştırmalar*. İletişim Yayınları.
- Montesquieu, C. (2019), *Kanunların Ruhu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moors, C. P. (1997), *Burjuva Avrupa'nın kuruluşu: Mutlakçılık, devrim ve İngiltere, Fransa, Almanya'daki kapitalizmin yükselişi*, Dost Kitabevi yayınları.
- Moore, B. J. (2012), *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, İmge Kitabevi.
- Parrott, D. (2001), *Richelieu's army: war, government and society in France, 1624-1642*, Cambridge University Press.
- Rousseau, J. J. (1990a), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1990b), *The plan for perpetual peace, On the government of Poland, and other writings on history and politics*, Dartmouth College Press.
- Rousseau, J. J. (1999), *Discourse on Political Economy and The Social Contract*, Oxford University Press.
- Rudè, G. (2020), *Fransız Devrimi*, İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2012), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi.
- Schmitt, C. (2016), *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Dost Kitabevi Yayınları.
- Shennan, J. H. (1991), "The Rise of Patriotism in 18th-Century Europe". *History of European Ideas*, C. 13, S.6: 689-710.
- Smith, A. D. (1991), *National Identity*, Penguin.
- Stone, L. (1980), "The Results of the English Revolutions of the Seventeenth Century". (Ed. J. G. A. Pocock), *Three British Revolutions*, Princeton University Press: 23-108.
- Strayer, J. R. (2020), *Modern Devletin Kökenleri*, Say Yayınları.
- Swell, W. H. (1999), *The French Revolution Recent Debates & New Controversies*, Routledge.
- Weber, M. (2010), *Şehir Modern Kentin Oluşumu*, Yarı Yayınları.

Extended Summary

Patriotism Before Nationalism: The Political Transformation of an Idea

In everyday speech, patriotism and nationalism are often used interchangeably. Both concepts refer to one's loyalty to one's country, having special concerns on behalf of one's country and making sacrifices for one's country when necessary. However, this study is based on the assumption that there is a distinct difference between these two concepts, both in terms of the historical development of the concepts and in terms of the meaning they have in these development processes.

If a distinction is to be made between these two concepts, this distinction requires first recognizing that these concepts are products of two different political traditions. The concept of patriotism plays a key role in the republican tradition of thought. As will be seen below, this can be traced back to the political role of patriotism in the eighteenth century and even further back to Roman political thought. In this context, patriotism is rooted in the idea of the politically active citizen who advocates limited government against absolutism, demands participation in governance, and recognizes the threats to these ideals posed by tyranny and corruption. Therefore, the object of patriotism is the political community, organized - if possible - as a republic, whose members actively participate in governance.

Nationalism, a product of the nineteenth century, is a product of a newer and quite different political tradition than patriotism, which acquired political meaning in the eighteenth century. The object of belonging of nationalism is the nation. In this context, the allegiance of nationalism can only be directed towards a state to the extent that it represents a nation, and this structure is called the nation-state. In this respect, contrary to their proximity in everyday use, patriotism and nationalism refer to different ideas and have different historical backgrounds. In this context, the study provides a description of the transformation of the meaning of patriotism until the emergence of nationalism as a political program after the French Revolution.

The study first focuses on the political-theological origins of the concept of homeland since antiquity. Then, from the eighteenth century onwards, the processes through which patriotism acquired political meaning, first in England and then in France, are discussed. Finally, the transformation of the meaning of patriotism during the French Revolution is discussed. Thus, as a whole, the transformation of the idea of patriotism from ancient times to the French Revolution has been traced.

The concept of patria did not initially have a political meaning, but was used in the sense of the place where we are born and live, which we can now refer to as hometown. However, with the emergence of centralized/absolute monarchies in the Early Modern Period, patria also underwent a transformation in meaning; it became a concept that refers to the entire territory of the kingdom and has a political meaning since it is directly related to the kingdom. Parallel to this transformation of patria in this process, patriotism, with its clear political boundaries, became a form of political belonging to the territories of these central/absolute monarchies and, of course, to the monarchs who ruled these territories. However, the intensity of this form of allegiance was directly related to the active participation of the subjects, who were now becoming citizens, in political life. The prerequisite for the active participation of the subjects in political life is that the government should be primarily oriented towards the interests of the people rather than the interests of the monarch. Therefore, all kinds of political activities aimed at ensuring a government in the interest of the people were associated with patriotism; in fact, they were seen as one and the same thing. As a matter of fact, since the Glorious Revolution of 1688 in England, every similar initiative has been identified with patriotism. Therefore, it is possible to define the period between the Glorious Revolution of 1688 and the French Revolution of 1789, roughly the eighteenth century, as the period of the rise of patriotism (Shennan, 1999).

On the other hand, the French Revolution is a turning point for patriotism. After the Revolution, France would be the homeland of patriotism. It would then spread throughout Europe through the French Revolutionary Wars and the Revolutions of 1830 and 1848. In this process, patriotism, which was also articulated with nationalism, would eventually melt into nationalist thought and be seen as a component of nationalism.

When viewed as a whole, patriotism is a concept that has existed since ancient times, but the process of its gaining a political meaning and becoming an idea in the axis of limited government, political freedom and civil and political rights first emerged in England and in a short period of time, it was used in France with the same meaning, despite the fact that France has a very different social and political structure from England. In this respect, it can be said that patriotism as a political idea is a transnational and increasingly universalized system of thought, at least across Europe. As a matter of fact, the process leading up to the French Revolution and the idea of spreading the ideals of the revolution throughout Europe afterwards confirm this.

In the final analysis, although patriotism is a concept that has existed since ancient times, the process of its gaining political meaning essentially coincides with the eighteenth century. In this respect, the eighteenth century can be characterized as the golden age of patriotism. However, the rise of nationalism as a political program after the French Revolution marked the beginning of an intellectual atmosphere in which patriotism was gradually overshadowed by nationalism. From this period onwards, patriotism became an adjective on the axis of nationalism and its primary role in the eighteenth-century intellectual world evolved into a secondary role. For this reason, patriotism and nationalism have become interchangeable concepts today. It is possible to see the reflections of this at many levels and in all fields, from daily conversations to academic works.

On the other hand, the claims, especially by contemporary republican thinkers, that patriotism and nationalism are traditions of thought that must be distinguished from each other and that there are irreconcilable differences between the two can be read as a contemporary rematch of this historical disability of patriotism.